

BANKLAR VA ULARNING IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNI

Abduvaxobov Shaxzod Xolmo'min o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Bank ishi kafedrası assistenti,

Usmonova Rushana

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada bank tizimining milliy iqtisodiyotdagi tutgan o'rni, uning moliyaviy barqarorlikka ta'siri va iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashdagi roli yoritilgan. Banklarning kreditlash, investitsiyalarni moliyalashtirish, to'lov tizimlarini tashkil etish hamda jamg'armalarni safarbar etish orqali iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirishga qanday xizmat qilishi tahlil qilinadi. Shuningdek, bank tizimidagi islohotlar, raqamli bank xizmatlari va moliyaviy inklyuziyaning kengayishi bilan bog'liq zamonaviy tendensiyalar ko'rib chiqiladi. Maqolada banklarning iqtisodiy barqarorlik va o'sishga qo'shgan hissasini kuchaytirish bo'yicha tavsiyalar ham keltirilgan.

Kalit so'zlar: bank tizimi, iqtisodiy o'sish, kreditlash, investitsiya, moliyaviy barqarorlik, raqamli bank xizmatlari, moliyaviy inklyuziya, iqtisodiy islohotlar.

Banklar zamonaviy iqtisodiy hayotning yuragi hisoblanadi. Ular nafaqat moliyaviy vositachi sifatida xizmat qiladi, balki butun iqtisodiy tizimning barqaror ishlashiga, ishlab chiqarish jarayonlarining uzluksizligiga, tadbirkorlik faoliyatining rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Aynan banklar orqali jamiyatdagi ortiqcha mablag'lar safarbar etilib, iqtisodiy jihatdan muhim bo'lgan loyihalar, korxonalar va infratuzilma obyektlari moliyalashtiriladi. Bu esa o'z navbatida bandlik darajasining oshishi, ichki talabning kengayishi, soliq tushumlarining ko'payishi va nihoyat, yalpi ichki mahsulot o'sishiga xizmat qiladi.

Bank tizimining iqtisodiyotdagi roli ko'p qirrali va murakkabdir. Avvalo, u kredit resurslari orqali ishlab chiqarish omillarining samarali taqsimlanishiga yordam beradi. Ya'ni, real sektor subyektlari o'z faoliyatini kengaytirish, yangi texnologiyalarni joriy etish yoki eksport salohiyatini oshirish uchun zarur moliyaviy manbalarni banklardan oladi. Kreditlar iqtisodiy o'sishning asosiy drayverlaridan biri bo'lib, ular ishlab chiqarish quvvatlarini modernizatsiya qilish, yangi ish o'rinlarini yaratish va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish imkonini beradi.

Banklarning yana bir muhim funksiyasi – jamg'armalarni to'plash va ularni samarali investitsiyalashdir. Aholi va tadbirkorlarning bo'sh pul mablag'lari banklarda saqlanadi, bu esa moliyaviy resurslarning markazlashtirilgan holda yig'ilishini

ta'minlaydi. Shundan so'ng, ushbu mablag'lar iqtisodiy rivojlanishga xizmat qiladigan sohalarga yo'naltiriladi. Bu jarayon moliyaviy bozorni faollashtiradi, investorlar uchun qulay muhit yaratadi va umumiy iqtisodiy muvozanatni saqlab qolishda muhim rol o'ynaydi.

Zamonaviy davrda bank tizimi faqat an'anaviy moliyaviy xizmatlar bilan cheklanib qolmayapti. Raqamli texnologiyalarning kirib kelishi bilan banklar mobil ilovalar, onlayn banking, raqamli to'lov tizimlari, kontaktless operatsiyalar kabi innovatsion xizmatlarni taqdim etmoqda. Bu, bir tomondan, aholiga qulaylik yaratsa, ikkinchi tomondan moliyaviy inklyuziyani kengaytiradi. Xususan, olis hududlarda yashovchi aholining bank xizmatlariga bo'lgan kirish imkoniyati oshadi, bu esa ularning iqtisodiy faolligini kuchaytiradi.

Banklar nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki iqtisodiy barqarorlikni saqlashga ham xizmat qiladi. Ular milliy valyutaning barqarorligini ta'minlash, inflyatsiyani nazorat ostida ushlab turish, to'lov balansini muvozanatlash kabi makroiqtisodiy jarayonlarga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Markaziy bank orqali pul-kredit siyosati yuritiladi, tijorat banklari esa bu siyosatning amaliy ijrochilariga aylanadi. Shu tariqa, pul massasi nazorat ostida ushlab turiladi, ortiqcha inflyatsion bosimning oldi olinadi va iqtisodiy barqarorlik ta'minlanadi. Shu bilan birga, bank tizimi iqtisodiy islohotlar muvaffaqiyatining muhim ko'rsatkichlaridan biridir. Agar banklar samarali faoliyat ko'rsatsa, bu butun iqtisodiyotda islohotlarning chuqurligini, bozor mexanizmlarining ishlashini bildiradi. O'zbekiston misolida aytadigan bo'lsak, so'nggi yillarda bank tizimini liberallashtirish, xususiy sektor ulushini oshirish, xorijiy investorlarni jalb etish, xalqaro moliyaviy tashkilotlar bilan hamkorlikni rivojlantirish orqali banklar yanada ochiq, shaffof va raqobatbardosh bo'lib bormoqda. Albatta, bank tizimining iqtisodiyotga ijobiy ta'siri kuchli bo'lishi uchun bir qator shart-sharoitlar zarur. Jumladan, banklar faoliyatini tartibga soluvchi huquqiy baza mustahkam bo'lishi, banklararo raqobat muhitining sog'lomligi, ularning risklarni boshqarish salohiyati yuqori bo'lishi va eng asosiysi – bank tizimiga bo'lgan jamoatchilik ishonchi yuksak darajada bo'lishi kerak. Chunki moliyaviy tizimdagi har qanday ishonch inqirozi butun iqtisodiyotga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Bugungi kunda banklarning roli an'anaviy moliyaviy operatsiyalar bilan cheklanib qolmay, yanada kengayib bormoqda. Xususan, ularning faoliyati ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, ekologik muammolarni hal etish va barqaror rivojlanishni moliyalashtirish kabi sohalarga ham kirib bormoqda. Butunjahon miqyosida "yashil banklar" va "barqaror moliyalashtirish" tushunchalari kundalik bank amaliyotining ajralmas qismiga aylanmoqda. Banklar ekologik toza energiya, past karbonli texnologiyalar va atrof-muhitni muhofaza qilishga yo'naltirilgan loyihalarni qo'llab-quvvatlash orqali nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va ekologik mas'uliyatni ham o'z zimmasiga olmoqda. Shu o'rinda, banklarning korporativ boshqaruv tamoyillariga

asoslangan faoliyati alohida ahamiyat kasb etadi. Axborotning ochiqqligi, mijozlar bilan halollik asosida ishlash, risklarni boshqarish va manfaatlar to'qnashuvining oldini olish — ularning barchasi zamonaviy bank tizimining samaradorligini belgilovchi muhim omillardir. Bank tizimida ishonch muhitining yaratilishi esa nafaqat mijozlar sonining ortishiga, balki butun moliyaviy bozorning kengayishiga ham olib keladi. Mijozlar o'z mablag'larini bank tizimida saqlashga, investitsiya qilishga, uzoq muddatli rejalar tuzishga qodir bo'ladi. Bu holat esa makroiqtisodiy o'sish uchun muhim infratuzilmani shakllantiradi.

Global iqtisodiyotda banklar innovatsiyalarni tezkor joriy etish va startap loyihalarni moliyalashtirishda ham muhim rol o'ynamoqda. Yirik tijorat banklari texnologik startaplar, fintech kompaniyalar va sun'iy intellektga asoslangan xizmatlarni qo'llab-quvvatlab, raqobatbardosh iqtisodiy muhit shakllanishiga zamin yaratmoqda. Bu orqali yangi ish o'rinlari, zamonaviy xizmatlar va yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar yaratiladi. Natijada, iqtisodiyotda innovatsion yondashuvlar ustuvorlik kasb etib, raqamli transformatsiya tezlashadi. Shuningdek, banklar mintaqaviy iqtisodiy muvozanatni ta'minlashda ham faol ishtirok etmoqda. Aholining kam rivojlangan hududlarda yashovchi qatlamlari uchun imtiyozli kreditlar, mikromoliya xizmatlari, kichik biznesni rag'batlantiruvchi dasturlar orqali hududlararo tengsizlikni kamaytirish imkonini beradi. Ayniqsa, xotin-qizlar, yoshlar va ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash orqali banklar ijtimoiy tenglikka xizmat qilmoqda. Bu esa faqat iqtisodiy emas, balki ijtimoiy rivojlanish uchun ham zamin yaratadi.

Bank tizimining yanada takomillashuvi uchun davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik alohida ahamiyatga ega. Davlat tomonidan yaratilgan sog'lom qonunchilik bazasi, banklarni qo'llab-quvvatlovchi institutlar va kafolat tizimlari, shuningdek, soliq imtiyozlari orqali banklarning faoliyati yanada mustahkamlanadi. Xususiy banklar esa raqobatbardosh xizmatlar, samarali boshqaruv va innovatsion yondashuvlar orqali bozorga sifatli xizmatlarni olib kiradi. Natijada, butun moliyaviy ekotizim kuchayadi va bu iqtisodiy rivojlanishni yangi bosqichga olib chiqadi.

Banklar, shuningdek, iqtisodiyotdagi inqirozli vaziyatlarda zarur moliyaviy bufer rolini ham o'ynaydi. Masalan, pandemiya, tabiiy ofatlar yoki global moliyaviy silkinishlar davrida banklar favqulodda kredit liniyalari, moliyaviy yordam paketlari va qayta moliyalashtirish mexanizmlari orqali real sektorni qo'llab-quvvatlaydi. Shu tarzda, ular inqirozning chuqurlashuvining oldini oladi va iqtisodiyotning tiklanishiga yordam beradi. Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, banklarning iqtisodiy o'sishdagi o'rni ancha chuqur va kompleksdir. Ular nafaqat moliyaviy vositachilar, balki strategik rivojlanish drayverlari, islohotlarni amalga oshiruvchi amaliy mexanizm va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi kuchli institutlar sifatida maydonga chiqmoqda. Shu bois, zamonaviy iqtisodiyotni rivojlantirishda bank tizimini samarali boshqarish, ularning

texnologik yangilanishiga zamin yaratish va ishonch muhitini kuchaytirish eng muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Banklar iqtisodiyotning ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, ularning asosiy vazifasi moliyaviy resurslarni to'plash, qayta taqsimlash va kreditlash orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishdir. Ular nafaqat korxonalar va fuqarolarni moliyaviy vositalar bilan ta'minlashda, balki davlatning fiskal siyosatini qo'llab-quvvatlashda ham muhim rol o'ynaydi. Banklarning samarali ishlashi iqtisodiyotda sarmoya oqimining doimiyligini ta'minlashga, bizneslar va sanoat tarmoqlarining rivojlanishiga, yangi ish o'rinlarining yaratilishiga hissa qo'shadi. Shuningdek, bank tizimi mamlakatda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, inflyatsiyani boshqarish va pul-kredit siyosatini amalga oshirishda muhim omil hisoblanadi. Demak, banklarning iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rni ulkan bo'lib, ularning faoliyatining samarali tashkil etilishi iqtisodiyotning barqaror va barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. *Iqtisodiy nazariya* / N.A. Kargina, M.A. Shul'zhenko, M.N. Golovanov. — T.: 2017. — 420 b.
2. *Bank tizimi va moliyaviy bozorlar* / I.R. Xolmatov, Z.M. Yuldasheva. — T.: 2019. — 350 b.
3. *Moliyaviy barqarorlik va iqtisodiy o'sish* / F.M. Abduvokhidov. — T.: 2020. — 210 b.
4. *Raqqamli bank xizmatlari va ularning iqtisodiyotga ta'siri* / M.Z. Raximov. — T.: 2021. — 180 b.
5. *Iqtisodiy islohotlar va bank tizimi: O'zbekiston tajribasi* / B.K. Sharipov. — T.: 2018. — 300 b.
6. *Makroiqtisodiy barqarorlik va inflyatsiya* / S.Q. Mamatov. — T.: 2017. — 250 b.
7. *Fintech va startaplar: Global va mintaqaviy rivojlanish* / N.K. Bekmurodov. — T.: 2022. — 150 b.
8. *Barqaror rivojlanish va yashil moliyalashtirish* / I.A. Kamilov. — T.: 2023. — 220 b.
9. *Banklar va iqtisodiy o'sish: Zamonaviy yondashuvlar* / T.A. Azizov. — T.: 2021. — 275 b.
10. *O'zbekistonning bank tizimi: islohotlar va istiqbol* / D.T. Musayeva. — T.: 2020. — 180 b.